

2. Мельничук О.Ф. Адміністративний апарат та органи самоврядування на Поділлі у другій половині XIX століття. – Вінниця: Велес, 2001. – С. 75.
3. Корчагова М.Н. Крестьянское самоуправление в России (IX – начало XX века): Учеб. пособие / ГУУ. – М., 2001. – С. 12.
4. Див.: Вронский О. Крестьянская община на рубеже XIX – начало XX вв.: структура управления, поземельные отношения, правопорядок. – М., 1999; Ващенко А. Розбудова органів селянського громадського управління (законодавчий аспект) // Укр. селянин. – 2001. – № 2. – С. 67; Лохматова А. Інститут сільських писарів України в другій половині XIX ст. // Укр. селянин. – 2004. – № 8. – С. 95.
5. Общее положение о крестьянах, вышедших из крепостной зависимости // Российское законодательство. X – XX вв. Тексты и комментарии: В 9 т. / Под общ. ред. и с предисл. О.И. Чистякова. – М.: Юрид. лит., 1984. – Т. 7. – С. 46.
6. Ващенко А. Розбудова органів селянського громадського управління (законодавчий аспект) // Укр. селянин. – 2001. – № 2. – С. 67.
7. Кучумова Л.И. Сельская община в России (вторая половина XIX в.). – М.: Знание, 1992. – С. 29.
8. Общее положение о крестьянах, вышедших из крепостной зависимости // Российское законодательство. X – XX вв. Тексты и комментарии: В 9 т. / Под общ. ред. и с предисл. О.И. Чистякова. – М.: Юрид. лит., 1984. – Т. 7. – С. 49-50.
9. Там само. – С. 51.
10. Там само. – С. 62.
11. Бондаревський А.В. Волосне управління та становище селян на Україні після реформи 1861 року. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 40.
12. Державний архів Чернігівської області. – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. 89. – Арк. 8, 12, 16.
13. Труды Черниговского губернского комитета о нуждах сельскохозяйственной промышленности. – СПб., 1903. – Т. XLVII. – С. 253-254.
14. Общее положение о крестьянах, вышедших из крепостной зависимости // Российское законодательство. X – XX вв. Тексты и комментарии: В 9 т. / Под общ. ред. и с предисл. О.И. Чистякова. – М.: Юрид. лит., 1984. – Т. 7. – С. 62.
15. Броневский Д.Д. Из служебных воспоминаний мирового посредника в Юго-Западном крае (1865 – 1866) // Русский архив. – 1893. – Кн. 3. – С. 507.
16. Общее положение о крестьянах, вышедших из крепостной зависимости // Российское законодательство. X – XX вв. Тексты и комментарии: В 9 т. / Под общ. ред. и с предисл. О.И. Чистякова. – М.: Юрид. лит., 1984. – Т. 7. – С. 61-62.
17. Положение о земских участковых начальниках // ПСЗРИ. – Собр. 3-е. – Т. IX. – СПб., 1891. – № 6196.

УДК 343.982(477)“19”

В.В. Комаха

КАБІНЕТИ НАУКОВО-СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ПЕРШІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ УСТАНОВИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ XX ст.

Україна була єдиною республікою в колишньому Радянському Союзі, в якій до початку Великої Вітчизняної війни 1941 р. успішно діяли засновані ще за часів Російської імперії перші державні багатопрофільні судово-експертні установи, які називалися «Кабінети науково-судової експертизи» і в яких проводилися дослідження доказів переважно криміналістичними методами. Аспектам становлення криміналістичних установ – Кабінетів науково-судової експертизи, перші з яких почали діяти в Україні з 1914 р., у вітчизняних виданнях не приділено ще належної уваги. Актуальність теми статті зумовлена досліджен-

ням вказаної теми на архівних і законодавчих матеріалах, а також матеріалах публікацій у вітчизняних виданнях переважно перших десятиріч XX ст. Ознайомлення студентів юридичних навчальних закладів і працівників правоохоронних органів зі змістом статті буде сприяти підвищенню їхніх знань з історії становлення і розвитку вітчизняних криміналістичних установ.

Думка про створення вітчизняних багатопрофільних державних судово-експертних установ криміналістичного профілю вперше виникла на початку 1912 р., коли підготовлений Міністерством юстиції законопроект «Про заснування кабінету науково-судової експертизи» було передано в комісію із судових реформ, яка після його обміркування визнала за необхідне з метою сприяння успішній боротьбі зі злочинністю його прийняти, що й було схвалено Державною Радою та Державною Думою і затверджено Його Імператорською величністю 28 червня (12 липня) 1912 р. [6] Першою державною вітчизняною криміналістичною багатопрофільною судово-експертною установою був Кабінет науково-судової експертизи (КНСЕ) при прокурорі Санкт-Петербурзької судової палати, який відповідно до зазначеного Закону було відкрито 9 (22) листопада 1912 р.

Після заснування в Санкт-Петербурзі КНСЕ справа карного розшуку і слідства в Російській імперії стала набувати твердого наукового підґрунтя і піднялася на таку висоту, на якій вона перебувала зовсім не у всіх державах Західної Європи, і можна було з упевненістю сказати, що з виданням закону від 28 червня (11 липня) 1912 р. було покладено «початок кінця» рутинним прийомам, способам і методам дослідження при розслідуванні злочинів. Останні своєю недосконалістю і повною безпорадністю у справі виявлення часто глибоко прихованої правди були настільки ненадійними слугами правосуддя, що в боротьбі зі злочинністю, яка розвивалася і володіла найвитонченішими прийомами, вимагали за необхідне застосовувати найкращі й найбільше обґрунтовані науково-технічні методи, способи і засоби дослідження при розслідуванні злочинів.

Але ця одна на всю велику за територією Російську імперію судово-експертна установа криміналістичного профілю не могла повністю задовольнити всі потреби в наданні допомоги судово-слідчим органам в проведенні за їхніми вимогами необхідних судово-експертних досліджень. У переважній більшості випадків з метою отримання доказів, особливо з кримінальних справ, слідчі та суди в інших місцях Російської імперії продовжували користуватися тими самими примітивними методами, способами і прийомами дослідження, якими користувалися й раніше, запрошуючи для дослідження документів вчителів чистописання і секретарів різних установ, а для проведення судово-фотографічних експертиз користувалися послугами випадкових фотографів-любителів, які не мали ні достатнього досвіду, ані належних спеціальних знань.

Особливо зазначена проблема була добре відчутна в тих містах, які знаходилися на значній відстані від Санкт-Петербурга. Зокрема, таким містом була Одеса, яка, з одного боку, була дійсно центром торгівельно-промислового життя Росії, а в таких саме центрах спостерігався особливий розвиток злочинності, а з іншого боку, Одеса знаходилася на відстані майже дві тисячі кілометрів від

Санкт-Петербурга. Будучи прикордонним і портовим містом, яке мало на той час близько 700 000 душ населення, підкреслювалося в короткій записці прокурора Одеського окружного суду від 24 листопада (7 грудня) 1912 р., Одеса приваблювала безліч злочинців, які розвивали в ній різноманітну і складну злочинну діяльність, успіх боротьби з якою нерозривно був пов'язаний з використанням найбільше досконалих методів, прийомів, способів та засобів цієї боротьби [3]. Тому вже наприкінці 1912 р. було порушено питання про необхідність заснування подібних КНСЕ при прокурорі Санкт-Петербурзької судової палати, ще трьох КНСЕ при прокурорах судових палат у містах Москві, Києві та Одесі, а 4 (17) липня 1913 р. Державною Радою і Державною Думою було схвалено закон про заснування Кабінетів НСЕ у зазначених містах [7].

Основним завданням всіх чотирьох КНСЕ було проведення досліджень з кримінальних і цивільних справ переважно за допомогою криміналістичних методів, зокрема фотографії, дактилоскопії, хімічного і мікроскопічного аналізів та інших прийомів, за винятком досліджень трупів, пов'язаних з їх розтином, а також для надання, у випадках необхідності, кваліфікованої допомоги в галузі спеціальних знань слідчим при проведенні оглядів місця події, особливо при розслідуванні тяжких злочинів. Всі чотири КНСЕ були обладнані однаковою криміналістичною технікою, яка виготовлялася за індивідуальними замовленнями в основному фірмами Західної Європи, і ніякі інші як іноземні, так і вітчизняні подібні установи не мали такої криміналістичної техніки. У всіх чотирьох КНСЕ було створено три відділи: судово-фотографічних досліджень, криміналістичної ідентифікації і судово-хімічних досліджень.

Особливо добре був обладнаний технікою відділ судово-фотографічних досліджень, який складався з трьох підвідділів: метричної фотографії, репродукційної фотографії та науково-дослідної фотографії. Метрична фотографія дозволяла не тільки зафіксувати за допомогою фотозйомки місце події, але й визначити за необхідності натуральні розміри видимих на фотографічному знімку предметів та відстаней між ними. Для виготовлення таких фотознімків у Одеському КНСЕ була придбана метрична фотокамера системи А. Бертільона, виробництво якої за індивідуальним замовленням здійснювала німецька фабрика Гербст і Фірля у м. Гйорліці. Підвідділ репродукційної фотозйомки був обладнаний двома величезними фотографічними апаратами з постійною установкою, які розміщалися в найбільшому приміщенні Одеського КНСЕ – «павільйоні». Один із цих фотоапаратів було вироблено на німецькій фабриці Фальца і Вернера у м. Лейпцигу, а другий – виріб майстерні Кожевнікова в Петрограді, причому обидва вони були вироблені за особливим замовленням. Підвідділ науково-дослідної фотографії було обладнано трьома фотоапаратами. Перший із них було вироблено за системою німецького фахівця в галузі фотографії доктора Урбана німецькою фабрикою Гербст і Фірля у м. Гйорліці. Конструкція фотоапарата дозволяла виконувати фотознімки як у освітленні об'єктів на просвіт, так і при освітленні об'єктів під різними кутами до площини фотозйомки. Другий фотоапарат зазначеного підвідділу був призначений для мікрофотозйомки. Третій фотоапарат викорис-

товувався для фіксації результатів дослідження криміналістичних об'єктів в ультрафіолетових променях.

Штати всіх чотирьох судово-експертних установ на початковому етапі їхньої діяльності складалися з чотирьох осіб: керівника відповідного КНСЕ і трьох його помічників, які одночасно виконували обов'язки завідуючих трьох відділів – судово-фотографічних досліджень, криміналістичної ідентифікації і судово-хімічних досліджень і які одноосібно проводили відповідні судово-експертні дослідження з використанням криміналістичних методів. Всі чотири КНСЕ успішно проводили судово-експертні дослідження до відомого в історії державного перевороту 1917 р., який відбувся у центрі Росії.

Після цього перевороту доля КНСЕ, заснованих у 1912 – 1914 рр., склалася по-різному. Петроградський КНСЕ загинув в перші дні лютогового путчу під час пожежі в будинку колишнього Петроградського окружного суду, у приміщеннях якого він розміщався. Московський КНСЕ припинив свою діяльність на початку 1918 р., і, таким чином, в областях і краях Російської Федерації до 1941 р. подібних судово-експертних установ взагалі не було, де навіть не було і спеціальних працівників, не було їх і в інших союзних республіках (крім Республіки Білорусі) [1, с. 100; 2; 4, с. 10; 5, с. 425]. В Україні збереглися як Київський, так і Одеський кабінети НСЕ, хоча і працювали вони в 1918–1923 рр. з перебоями.

У березні 1923 р. виникла думка про створення третього в Україні КНСЕ – Харківського і законодавчу реорганізацію діючих з 1914 р. Київського і Одеського кабінетів НСЕ. Ініціаторами цієї думки були Сергій Семенович Савченко, який працював слідчим з надзвичайних справ при НКЮ УРСР, і відомий український криміналіст і судовий медик професор Микола Сергійович Бокаріус. Завдяки їх ініціативі було прийнято і затверджено постановою РНК УРСР від 10 липня 1923 р. «Положення про Кабінети науково-судової експертизи» [8].

Положенням про судоустрій УРСР, яке було затверджено другою сесією ВУЦВК дев'ятого скликання 23 жовтня 1925 р., судово-експертні установи в Україні, які називалися «Кабінети НСЕ», було перейменовано в Інститути науково-судової експертизи (ІНСЕ) [9]. Судово-експертна і науково-дослідна діяльність Київського, Одеського і Харківського ІНСЕ успішно проводилася до початку Великої Вітчизняної війни 1941 р., з початком якої вона тимчасово була призупинена і заново розпочата після звільнення міст від фашистських загарбників, в яких ці судово-експертні установи знаходилися.

Таким чином, перші державні багатопрофільні судово-експертні установи криміналістичного профілю вперше були засновані спочатку в Києві та Одесі в 1914 р., а в 1923 р., поряд із законодавчою реорганізацією діючих Київського і Одеського КНСЕ, було засновано третій в Україні – Харківський КНСЕ.

Література

1. Белкин Р.С. История отечественной криминалистики. – М.: НОРМА, 1999. – 496 с.
2. Князев А. Необходимо расширить сеть криминалистических учреждений // Соц. законность. – 1941. – № 4. – С. 50-51.

3. Краткая записка прокурора Одесского окружного суда в Министерство юстиции от 24 ноября (7 декабря) 1912 г. с предложением о необходимости учреждения Кабинета научно-судебной экспертизы при прокуратуре Одесской судебной палаты // РДИА. – Фонд 1405. – Оп. 532. – Спр. 131. – Арк. 45-50.
4. Криминалистика: Техника и тактика расследования преступлений. – М.: Юриздат НКЮ СССР, 1938. – 540 с.
5. Митричев С.П. Задачи советской криминалистической экспертизы // Тр. первой науч. сессии Всесоюз. ин-та юрид. наук (27 января – 3 февраля 1939 г.). – М.: Юриздат НКЮ СССР, 1940. – С. 425-431.
6. Об учреждении Кабинета научно-судебной экспертизы: Закон, одобренный Государственным Советом и Государственной Думой 28 июня (11 июля) 1912 г. // Собр. узаконений и распоряжений правительства. – 1912. – Отд. 1. – № 142. – Ст. 1237.
7. Об учреждении кабинетов научно-судебной экспертизы в городах Москве, Киеве и Одессе: Закон, одобренный Государственным Советом и Государственной Думой 4(17) июля 1913 г. // Собр. узаконений и распоряжений правительства. – 1913. – Отд. 1. – № 158. – Ст. 1441.
8. Положение о кабинетах научно-судебной экспертизы: Постановление СНК УССР от 10 июля 1923 г. // Собр. узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1923. – Отд. I. – № 26. – Ст. 384.
9. Положение о судоустройстве УССР: Утв. 2-й сессией ВУЦИКа IX созыва 23 октября 1925 г. // Собр. узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1925. – Отд. I. – № 92-93. – Ст. 522.

УДК 346.543

І.М. Злакоман

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ІНВЕСТИЦІЙНИХ СПОРІВ: ПОНЯТТЯ І ВИДИ

Протягом останніх п'ятнадцяти років тема інвестицій (особливо іноземної) в українську економіку користується пильною увагою юристів.

Активізація інвестиційної діяльності, збільшення обсягів інвестування та їх ефективне використання є головною передумовою економічного зростання України, одним із вирішальних факторів успішного реформування її народного господарства.

Здійснення іноземних капіталовкладень на території України, отриманий правозастосовчий досвід виявляють недоліки, прогалини і колізії в інвестиційному законодавстві України, що є підґрунтям для виникнення інвестиційних спорів.

Слід зазначити, що, незважаючи на складність та актуальність даного питання в правовій літературі (особливо це стосується вітчизняної), дуже мало приділено уваги висвітленню юридичної природи інвестиційних спорів як юридичної категорії та визначенню видів інвестиційних спорів. На особливу увагу заслуговують праці російських вчених, у яких містяться проблемні моменти вирішення інвестиційних спорів, зокрема між іноземним інвестором і державою. Серед таких варто назвати праці М.М. Богуславського [3], М.А. Баратової [4], С.І. Крупко [5], Е.В. Попова [6], І.З. Фархутдінова [7].

Метою даної статті є визначення поняття «інвестиційний спір» як юридичної категорії та визначенням яких видів він може бути.